

שמירת המקדש

הרב יעקב אריאל

העמדת משמרות לבית המקדש בזמן הזה

ראשי פרקים:

- א. השמירה אינה צורך פנים
- ב. טהרת המקדש - צורך פנים
- ג. מהי עבודה
- ד. הצורך בבגדי כהונה
- ה. שמירה בקטנים
- ו. משמרות כהונה ולויה
- ז. מסקנה

האבני נזר (יר"ד סי' תמט) אוסר להעמיד שומרים על הר הבית בזמן הזה. לדעתו, השמירה נחשבת עבודה. עבודה טעונה בגדי כהונה וטהרה, ובזה"ז שאין לנו בגדי כהונה וכולנו טמאי מתים ממילא אסור לעבוד. למרות שהשומרים עומדים מחוץ להר הבית, הם נחשבים למי שעושים עבודה בפנים, בדומה ל"עומד בחוץ ומהפך בצינורא" באברים הנמצאים על המזבח, שחייב לדעת הראב"ד (ביאת מקדש פ"ד ה"ד).

נימוק אחר לאסור את השמירה על הר הבית בזה"ז הוא, שהשמירה חייבת להעשות במשמרות המסודרות מימי דוד. כיום אין לנו כהן המכיר את משמרתו, וכהן העובד שלא במשמרתו חייב מיתה, כמו שמצינו במשורר ששיער (לוי שתפקידו לשיר ובמקום זאת שומר).

השמירה אינה צורך פנים

הנחתו של האבני"ז ששמירה היא עבודת פנים צ"ע לענ"ד. לכאורה אין השמירה דומה למהפך בצינורא. המהפך בצינורא אכן עושה עבודת פנים, כי האברים נמצאים על המזבח והם מתהפכים ע"י המהפך בצינורא העומד בחוץ. אבל השומר, כל עבודתו היא בשמירתו, וזו נעשית כולה בחוץ, ואין בה שום דבר הנעשה בפנים! כנראה סבר האבני"ז שהשמירה היא על הנעשה במקדש בפנים, ולכן היא עבודת פנים.

הרמב"ם, לעומת זאת, בהלכות בית הבחירה פ"ח ה"א כותב:

שמירת המקדש מצות עשה, ואע"פ שאין שם פחד מאויבים ולא מליסטים, שאין שמירתו אלא כבוד לו. אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין.

מבואר מדבריו שעיקר השמירה הוא בחוץ דווקא, שכל הבא אל המקדש יראה את משמר הכבוד העומד בחוץ, ובכך יכבד את המקדש, ואינה צורך פנים.

לדעת הרא"ש בריש מסכת תמיד מטרת השמירה למנוע הסחת דעת מן המקדש. זהו לשון הרא"ש:

שימור זה אינו משום שימור גניבה, דאין עניות במקום עשירות. אלא גזירת הכתוב היא, דכתיב: 'ושמרו'. וגם כבוד המקדש, שלא יסיחו דעתם ממנו לא ביום ולא בלילה, כדכתיב ביהוידע (מלכ"ב יא, ו) 'ושמרתם את משמרת הבית מסח'.

לדעת הרא"ש אפשר לומר שהשמירה היא צורך פנים. יש לדייק זאת גם מדבריו, שהשמירה היא גם ביום וגם בלילה. בשלמא בלילה יש צורך בשמירה, כי בלילה אין עבודה במקדש (הקטרת אברים ופדרים לא הייתה קבועה, ולדעת הרמב"ם צריכה היא להיעשות עד חצות), ולכן יש צורך בשמירה כדי שלא תהיה הסחת דעת מהמקדש. אך ביום, שהכהנים בעבודתם ודעתם נתונה בה ואין הסחת דעת, שמירה למה? אלא על כורחן מטרת השמירה דומה למה שמצינו במעמדות, שאנשי המעמד עמדו על הקרבן בשעת הקרבנות. זהו גם תפקיד השומרים, לעמוד על משמר העבודה. שלא רק הכהנים הטרודים בעבודתם יהיו על המשמר, אלא גם אחרים שאינם טרודים בעבודה ישמרו ולא יסיחו דעתם מהמקדש, וא"כ השמירה היא צורך עבודת פנים.

(האבנ"ז עצמו הוכיח ההיפך, שלרמב"ם השמירה היא עבודת פנים ממש, שהרי הכהנים היו לבושים בגדי כהונה בזמן השמירה. לדעת הרמב"ם אסור לכהן לחגור אבנט של כלאים אלא בשעת עבודתו. גם מהרא"ש הוכיח ההיפך, ששמירה אינה עבודה, מכך שקטנים השתתפו בשמירה. כל זה צ"ע, ויבואר בס"ד.)

אולם בזה"ז, בעוונותינו, שאין עבודה במקדש, ודאי שגם לשמירה אין שום תפקיד של צורך פנים. האבנ"ז עצמו כותב, שבימינו מטרת השמירה היא רק כדי למנוע מטמאים וזרים להיכנס למקדש. הרי שגם לדעתו אין כיום בשמירה צורך לעבודת פנים, ואם כן

אינה עבודה. גם הגר"א פירש שהתורה עצמה כתבה במפורש שהשמירה, גם בזמן המקדש, נועדה רק למנוע כניסת זרים למקדש שנאמר (במדבר יח, ז):

ואתה ובניך אתך תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת, ועבדתם עבדת מתנה אֶתֶן את כהונתכם, והזר הקרב יומת.

ואם כן, אין כאן צורך פנים.

יש להעיר על הגר"א מהסוגייה בעניין שמירה במסכת תמיד (כו, א):

מנא הני מילי? אמר אביי, אמר קרא: 'והחונים לפני המשכן קדמה לפני אוהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו שומרים משמרת המקדש למשמרת בני ישראל'.

פסוק זה מציין רק את השמירה אך לא את מטרתה. מדוע לא הביאה הגמ' את הפסוק שהגר"א הביא מפרשת קורח, שבו מצויינת גם מצוות השמירה, וגם מטרתה למנוע כניסת זרים? אלא על כורחך מהגמ' מוכח, או כהרא"ש - שמטרתה העיקרית של השמירה היא מניעת הסחת דעת, או כהרמב"ם - משום כבוד המקדש. אך מאחר והתורה מכנה זאת כשמירה יש לה גם מטרה נוספת, לשמור על המקדש מכניסתם של זרים. כוונת התורה בפרשת קורח לומר, שמכיוון שיש צורך למנוע כניסתם של זרים, ובמיוחד אחרי שקורח ועדתו רצו להקטיר קטורת במקדש, הטילה התורה את השמירה על הכהנים שבלאו הכי נמצאים במקום למטרות אחרות.

סברה כעין זו כתב האבנ"ז לעניין שמירה מגנבים. עיקר מטרת השמירה לא הייתה למנוע גניבות, אך מאחר והשומרים כבר נמצאים במקום, תפקידם כשומרים הוא גם למנוע גניבות. (אם כי יש לומר שהגמ' הביאה את הפסוק המוקדם, למרות שהפסוק המאוחר מלמדנו יותר, משום שבפסוק המאוחר הוזכרו רק הכהנים בעוד שבפסוק המוקדם הוזכר גם משה, דהיינו הלויים).

כיוון שעיקר מטרתה של השמירה בזמן המקדש לא הייתה מניעת כניסתם של זרים וטמאים, והיום זוהי מטרתה הבלעדית, אין השמירה בזה"ז דומה לשמירה בזמן המקדש. גם אם נגדיר את השמירה בזמן המקדש כעבודה, הרי בזה"ז זו שמירה אחרת ואינה עבודה.

אמנם יתכן שיש להבחין בין הרמב"ם לרא"ש. לדעת הרא"ש, מטרתה העיקרית של השמירה במקדש הייתה מניעת הסחת הדעת ממנו. לכן, בימינו שאין זו מטרתה, השמירה אינה עבודה. אך לדעת הרמב"ם, שמטרת השמירה היא כבוד המקדש, יש

מקום לומר שגם בימינו יש לכבד את מקום המקדש ולהעמיד עליו משמר כבוד, ובימינו זו אותה עבודה שהייתה בזמן המקדש.

אם כי נראה לענ"ד שאע"פ שיש מצווה לכבד את מקום המקדש גם בזה"ז, אין זה אותו כבוד. לדאבוננו גלה כבוד מישראל ובית המקדש שמם וחרב. משמר כבוד לפלטרין חרב אינו כבוד ממש, אלא זכר לכבוד שהיה בעבר, או ציפייה לכבוד שיהיה א"ה בעתיד הקרוב, אך לא כבוד בהווה. בודאי שאין בשמירה בזה"ז צורך פנים, שהרי הפנים לצערנו אינו מכובד. השמירה היא צורך חוץ בלבד, להדגיש שתחומי המקדש ראויים לכבוד גם בהעדר בית מקדש, וא"כ אין זו עבודה, וצ"ע.

טהרת המקדש - צורך פנים

ועדיין יש מקום לומר ששמירה בחוץ למניעת כניסתם של זרים וטמאים היא צורך פנים, כיוון שהמצווה היא לשמור על טהרת המקדש. זהו חיוב חפצא, כפי שהתורה ניסחה את האיסור: "וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש". כלומר האיסור אינו רק בכניסה בטומאה למקדש, אלא ישנה גם חובה לשמור על טהרתו של המקדש לבל יטמא. אכן המקום עצמו אינו מקבל טומאה, אך עצם הימצאותה של טומאה במקדש פוגמת בקדושתו. אם כן, מניעת כניסתם של טמאים למקדש היא צורך פנים, ויש בה צד של עבודה. יתכן אף להביא ראייה שסילוק הטומאה מן המקדש הוא עיקר המצווה, ולא איסור הכניסה בטומאה, מהמשנה בעירובין (פ"י, משנה טו):

שרץ שנמצא במקדש כהן מוציאו בהמיינו שלא לשהות את הטומאה, דברי רבי יוחנן בן ברוקה. רבי יהודה אומר: בצבת של עץ, שלא לרבות את הטומאה.

מלשון המשנה משמע שהאיסור הוא בהשהיית הטומאה במקדש. ואף ר' יהודה שאוסר את הוצאתה בהמיינו, למרות שזו הדרך המהירה ביותר, מסכים להנחתו של רבי יוחנן בן ברוקה שיש איסור בהשהיית הטומאה, אלא שלדעתו אין הצדקה לרבות טומאה על מנת להוציא טומאה. וכן משמע מלשון הרמב"ם בהלכות ביאת המקדש פ"ג הלכה ט"ז:

המכניס שרץ וכיוצא בו במקדש או שהכניס אדם טמא למקדש הרי זה חייב כרת שהרי טימא מקדש ה'.

ועוד שם במסכת עירובין (קה, א):

מצווה בתמימים. אין שם תמימים, נכנסין בעלי מומין. מצווה בטהורין. אין שם טהורין, נכנסין טמאין.

אם האיסור הוא הכניסה בטומאה, מה ההגיון להכניס טומאה אחרת על מנת להוציא טומאה קיימת? בטומאה הקיימת אין מעשה, ואילו הכנסת הטומאה החדשה היא **בקום ועשה!** אך אם נאמר שהמצווה היא שלא תהיה טומאה במקדש, הימצאות הטומאה במקדש חמורה יותר מהכנסתה של טומאה הנועדה לטהר את המקדש. עוד הובא שם בגמ' שהוצאת טומאה הושוותה לתיקון בדק הבית, וכן פסק הרמב"ם בהלכות בית הבחירה פ"ז הלכה כג':

בשעה שנכנסין הבנאים לבנות ולתקן בהיכל או להוציא משם את הטומאה מצווה שיהיו הנכנסין כהנים תמימים... מצווה בטהורים לא מצאו טהורים יכנסו טמאים.

משמע שטיהור המקדש מטומאתו שווה לתיקונו, ושניהם חלים על החפצא של המקדש.

אולם יש להקשות, למה הנכנס דרך גגות פטור? הוא היה צריך להתחייב מדין הימצאותו בטומאה במקדש, שהרי עשה מעשה בכניסתו? יש לומר שהתורה לא חיבה אדם טמא על הימצאותו במקדש כשנכנס דרך גגות, אלא רק כשנכנס דרך ביאה. אולם לא הכניסה היא עיקר האיסור, אלא הימצאות הטומאה במקדש. הביאה אינה אלא תנאי בחיוב, והראייה, גם טומאה שנכנסה מאליה כגון שרץ שמת במקדש, מצווה להוציאו אפילו ע"י טמאים.

כך גם כותב הגר"ח בחידושו מפי השמועה¹, מצינו שהרמב"ם פסק שמחוסר כיפורים שנכנס למקדש פטור, מאידך פסק שמחוסר כיפורים שאכל קדשים חייב. ויש לחלק: אמלת קדשים אסורה מצד הגברא. על כן אסור לאדם טמא, וה"ה למחוסר כיפורים לאכול קדשים. מה שאין כן בביאת מקדש, שם האיסור הוא מצד החפצא. אסור לטמא שיטמא את המקדש. מחוסר כיפורים, שאינו טמא גמור, אינו מטמא את המקדש, לכן פטור.

ומסתבר אפוא לומר, ששמירת המקדש מבחוץ כדי למנוע את טומאתו מבפנים, היא עבודה לצורך פנים. (ואעפ"כ אפשר לומר שמניעת כניסתם של טמאים וזרים אינה עבודה, כי אין בה מעשה. האב"ז² עצמו הביא ממסכת בבא מציעא (צג, א) שמשמר אינו נחשב לעושה מעשה, אך הסתפק שמא בקדשים יושב ושומר - כעושה מעשה דמי, וצ"ע).

1. חידושים מפי השמועה, בשכפול יבמות (עב, ב) בעניין מחוסר כיפורים.

מהי עבודה?

גם עצם המושג 'עבודה' צריך בירור. לא כל דבר שהכהנים חייבים לעשות נחשב עבודה. לדוגמא, אכילת תרומה, כמובא בגמ' בפסחים (עב, ב):

מעשה ברבי טרפון שלא בא אמש לבית המדרש. לשחרית מצאו רבן גמליאל, אמר לו: מפני מה לא באת אמש לבית המדרש? אמר לו: עבודה עבדתי. אמר לו: כל דברך אינן אלא דברי תימה, וכי עבודה בזמן הזה מנין? אמר לו: הרי הוא אומר עבודת מתנה אתן את כהונתכם והזר הקרב יומת. עשו אכילת תרומה בגבולין כעבודת בית המקדש.

האם לאכילת תרומה יש גדרי עבודה לכל דבר? הרי תרומה מותרת לכהנים בעלי מומין, לנשיהם, לעבדיהם הכנענים ואף לבהמותיהם! כמו כן אין צורך בבגדי כהונה כדי לאוכלה, והיא נאכלת אפילו בגבולין! אם כן, אע"פ שהתורה כינתה אותה בשם 'עבודה' - היא אינה עבודה ממש.

גם שירת הלויים מכונה בשם 'עבודה', ומשום כך מתיר הרמב"ם (כלי המקדש פ"ג ה"ו) נגינה בכלי בשבת: "וחליל זה דוחה שבת מפני שהוא חליל של קרבן, וחליל של קרבן עבודה היא ודוחה את השבת". אע"פ שהרמב"ם פסק שעיקר שירה בפה², ושיר הוא צורך קרבן, בכל זאת אין לשירה כל גדרי עבודה, שהרי הלויים הם שהיו משוררים, ולא הכהנים, ולוי אונן כשר לשירה. המשוררים בכלים יכלו להיות אפילו זרים, כגון ישראלים מיוחסים המשיאים לכהונה, אע"פ שהשירה בכלי נחשבת 'עבודה' לעניין שבת לדעת הרמב"ם.

ביומא (כד, ב) נאמר שהדלקת המנורה אינה עבודה משום שהיא כשרה בזר. לדעת הרמב"ם (בית הבחירה פ"ט ה"ז) אפילו לכתחילה, ולדעת הראב"ד (שם) רק בדיעבד. אע"פ שהדלקת המנורה צורך פנים, היא בכל זאת אינה עבודה, וא"כ הוא הדין שמירה שכשרה בלויים, אינה עבודה. ישנה סוגייה מפורשת בזבחים (יד, ב) העוסקת בגדרי עבודה:

והא שחיטה דעבודה שאי אפשר לבטלה, וכשרה בזר! א"ל: שחיטה לאו עבודה היא. ולא? והאמר ר' זירא אמר רב: שחיטת פרה בזר - פסולה, ואמר רב עלה: אלעזר וחוקה כתיב בה! שאני פרה, דקדשי בדק הבית היא. ולא כל דכן הוא? קדשי בדק הבית היא עבודה, קדשי מזבח לאו עבודה היא? אמר רב שישא בריה

2. שם ה"ג ועיין בנושאי כלים שהקשו מהגמ' בסוכה (נ, ב) שעיקר שירה בפה, ולא עבודה היא, ואינה דוחה את השבת.

דרב אידי: מידי דהוה אמראות נגעים, דלאו עבודה היא ובעיא כהונה. והרי הולכת אברים לכבש, דעבודה שאפשר לבטלה היא, ופסולה בזר, דכתיב: 'והקטיר הכהן את הכל והקטיר המזבחה', ואמר מר: זו הולכת אברים לכבש! היכא דגלי גלי, והיכא דלא גלי לא גלי.

הרי לנו דיון בשלשה נושאים האם הם בגדר עבודה: שחיטה, ראיית נגעים והולכת אברים. שחיטת קרבן רגיל אינה עבודה, וכשרה בזר. שחיטת פרה אדומה היא עבודה, ופסולה בזר. ראיית נגעים אינה עבודה, ובכל זאת צריכה כהן. הולכת אברים אינה עבודה גמורה, ופסולה בזר. משמע לכאורה, שניתן להגדיר עבודה כפעולה שרק הכהונה כשרה בה. גם זו אינה הגדרה מוחלטת, שהרי ראיית נגעים אינה עבודה, ובכל זאת צריכה כהונה (וכן הולכת אברים לרב שישא וכן אכילת תרומה). לכן נדייק: לא כל מה שצריך כהונה נחשב לעבודה, אך כל עבודה צריכה כהונה. כך משמע גם מרש"י שם, שפירש ששחיטה אינה עבודה כי היא כשרה בזר. אלא שהתוס' (ד"ה הג"ה) הקשו עליו:

ואי אפשר לומר כן, דאהכשר זר גופה מייתי לה [הכא] ובפ"ק (דף ו, א) דמנחות.

כלומר, קושיית הגמרא היא מדוע שחיטה כשרה בזר, והתירוץ הוא ששחיטה לאו עבודה. אך התירוץ חייב להסביר מדוע שחיטה לאו עבודה, ואי אפשר לתרץ משום ששחיטה כשרה בזר:

ומיהו יש ליישב פירושו, דכיוון דבשום מקום לא בעי כהן בשחיטה, לאו עבודה היא, ולהכי פריך עלה מפרה.

התוס' עצמם (ד"ה הג"ה) הביאו הסברים אחרים לגדרי עבודה:

וה"ר יעקב דאורלינ"ש מפרש לאו עבודה היא לפי ששוה בחולין ובקדשים א"כ לאו מטעם עבודה צוה המקום שחיטה. ולי נראה לאו עבודה היא מדמכשרינן לקמן בפ' שני (דף כו, א) עומד בדרום והושיט ידו לצפון ושחט בקדשי קדשים ובמקבל פסול, דדרשינן אותו בצפון ולא שוחט בצפון, אבל מקבל בצפון. ובשלמים מכשירין עומד בחוץ והושיט ידו לפנים ושחט, ואם קבל קבלתו פסולה, דדרשינן בפ' כל הפסולין (לקמן דף לב, ב) בן הבקר לפני ה' ולא שוחט לפני ה', אבל קבל קבלתו פסולה משום דכתיב לעמוד לפני ה' לשרתו. אלמא כל שירות לפני ה'. ש"מ מדמכשיר רחמנא עומד בחוץ והושיט ידו לפנים ושחט מכלל דשחיטה לאו עבודה היא. ועוד מדאמר בההיא שמעתא בפ"ב (דף כו, א) נתלה ושחט שחיטתו כשרה, דשחיטה על ירך אמר רחמנא ולא שוחט על ירך (אמר רחמנא), אלמא דשחיטה לאו עבודה היא, דאי עבודה היא לא הוה מכשר

רחמנא בכי האי גוונא, דהא נתלה וקבל אמרינן דקבלתנו פסולה, משום דאין דרך שירות בכך.

העולה מדברי רש"י ותוס' הוא שאלו הן גדרי עבודה:

- א. דבר הכשר רק בכהן.
- ב. דבר ייחודי רק לקרבן.
- ג. דבר הנעשה רק לפני ה', דהיינו בעזרה.
- ד. דבר הנעשה דרך שרות.

נבדוק אפוא, האם שמירת המקדש עונה על אחת מההגדרות הנ"ל.

א. השמירה אינה נעשית רק ע"י הכהנים אלא גם בעזרת הלויים (נראה בהמשך שאפשר לדחוק ולומר, שעיקר השמירה צריכה להעשות ע"י הכהנים, והלויים אינם אלא כמסייעים בידם).

ב. השמירה אינה ייחודית למקדש. כלשון הרמב"ם: "אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין". אמנם שמירת המקדש היא מעשה יחודי, אך עצם מעשה השמירה אינו יחודי למקדש כשם שמעשה שחיטה אינו יחודי לקרבן דווקא.

ג. השמירה אינה בעזרה בלבד אלא גם בהר הבית. אפילו בעזרה הכהנים היו שומרים מבחוץ כמתואר במשנה הראשונה במסכת תמיד: "בשלשה מקומות הכהנים היו שומרים בבית המקדש: בבית אבטינס, בבית הניצוץ ובבית המוקד". בית אבטינס ובית הניצוץ היו עליות שנבנו משני צדדי שערי העזרה, ולא נתקדשו בקדושת העזרה. שומרים נוספים היו בלשכת הקרבן ובלשכת הפרוכת ואחורי בית הכפורת. גם לשכות אלו לא נתקדשו בקדושת העזרה, שהרי כלל נקוט בידינו שהשומרים שמרו מחוץ לעזרה כדי שיוכלו לשבת בשמירתם. כידוע הישיבה אסורה בעזרה, כמבואר במסכת תמיד (כז, א):

חמשה - על חמשה שערי הר הבית, וארבעה - על ארבעה פנותיו מתוכו, חמשה - על חמשה שערי עזרה, וארבעה - על ארבעה פנותיו מבחוץ. מאי שנא הר הבית דעבדינן מתוכו, ומאי שנא עזרה דעבדינן מבחוץ? אמרי: הר הבית, דאי תמה (עייף) ובעי מיתב - יתיב, אמרינן מתוכו. עזרה דאי תמה ובעי למיתב - לא מצי יתיב, דאמר מר אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד, אמרינן מבחוץ.

ד. השמירה אינה נעשית בדרך שרות, והייתה יכולה להעשות גם בישיבה כמבואר לעיל, ורק מכיוון שאין ישיבה בעזרה הציבו את השומרים בחוץ. מיהו אפשר לדחות

ראייה זו ולומר, שכיוון שאין אפשרות לבשר ודם לעמוד זמן רב במקום אחד והוא נאלץ לשבת, הישיבה היא חלק בלתי נפרד מהשמירה. הראב"ד אכן כתב כך במסכת תמיד (ל, א), שאם התפקיד מחייב ישיבה, הישיבה נחשבת לחלק מהעבודה, והביא ראייה מהפסוק: "ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים"³ (ויקרא ח, לה). לכן, אין זו ראייה שהשמירה הייתה יכולה להעשות גם בישיבה, שאין זו עבודה. אעפ"כ נראה שהדרה ראייה לדוכתה, שהרי יכלו להחליף את המשמרות לעתים קרובות ובכך למנוע את הצורך בישיבה בזמן השמירה, וכפי שנוהגים בפלטרין של מלכים. ממילא אין הכרח שהישיבה תהיה חלק מהשמירה, מעיקר הדין היה מותר לשבת בשמירה אלמלא האיסור לשבת בעזרה, ומכאן ששמירה אינה עבודה.

הצורך בבגדי כהונה

הוכחה נוספת הוכיח האבנ"ז ששמירה היא עבודה, מכך שהשמירה טעונה בגדי כהונה, ולדעת הרמב"ם אסור לכהן לחגור אבנט אלא בשעת עבודתו משום כלאיים, מוכח אפוא שהשמירה היא עבודה. יש לדחות ראייה זו ולומר שאמנם הכהנים היו לבושים בגדי כהונה בשעת שמירתם אבל בלי האבנטים. בדרך זו תירץ הכסף משנה את קושיית הראב"ד על הרמב"ם, כתב הרמב"ם בסוף הלכות כלאיים (פ"י הלכה לב):

כהנים שלבשו בגדי כהונה שלא בשעת עבודה אפילו במקדש לוקין, מפני האבנט שהוא כלאיים, ולא הותרו בו אלא בשעת עבודה, שהיא מצות עשה כציצית.

והראב"ד שם במקום השיגור:

כהנים שלבשו בגדי כהונה וכו'. א"א: טעה בזה, שהרי אמרו ביומא בפרק בא לו: כהן גדול במקדש - אפילו שלא בשעת עבודה מותר. ומאי דקאמר (נמי) מפני האבנט שהוא כלאיים, אינו, דאטו חושן ואפוד מי לית בהו כלאיים.

תירץ הכסף משנה, שמדין קדושת בגדי כהונה מותר ללבוש בגדי כהונה גם שלא בשעת עבודה, כגון כהן גדול שהיה קורא בתורה בבגדיו, כי הקריאה היא צורך עבודה. אבל איסור כלאיים, שהוא חמור, הותר רק בשעת עבודה ממש. פעולה שהיא רק צורך עבודה, לא הותרו הכלאיים עבורה. אכן, הכהן הגדול לא חגר אבנט בשעת קריאת

3. לענ"ד מסתבר לומר שגם אכילת קדשי קדשים שהייתה בעזרה, נעשתה בהכרח בישיבה, שהרי "למשחה" נאמר לגדולה וכבוד, ואין זה מכבודו של המקדש שיאכלו בו בעמידה.

התורה, הכהנים לא חגרו אבנטים בשעת אכילת קדשים, והוא הדין לעניין שמירה, הכהנים לא חגרו אבנטים בשעת השמירה.

אולם יש להקשות על כך ממסכת תמיד (כו, א):

לא היו ישנים בבגדי קדש כו'. שינה הוא דלא, אבל הילוך מהלכים. שמעת מינה: בגדי כהונה ניתנו ליהנות בהן! אמרי: הוא הדין דאפילו הילוך נמי לא, והא דקתני לא היו ישנים - משום דבעי למיתנא סיפא: 'אלא פושטין ומקפלין ומניחין אותן תחת ראשיהן', קתני רישא נמי: 'לא היו ישנים'. והא גופה קא קשיא: ומניחין אותן תחת ראשיהן, ש"מ: בגדי כהונה ניתנו ליהנות בהם! אימא: נגד ראשיהם... הכא נמי מסתברא דכנגד ראשיהן. דאי אמרת תחת ראשיהן, נהי דניתנו ליהנות בהן, תיפוק ליה משום איסורא דכלאיים!

מבואר איפוא שהשומרים היו חגורים אבנטים, שהרי היו תחת ראשיהם בזמן שנתם? ויש לומר שאכן השומרים היו מניחים את אבנטיהם תחת ראשיהם בזמן שנתם, אך לא היו חוגרים אותם כשקמו לשמור. מה גם שלא כל הישנים שמרו, שהרי בית האב שעבד ביום, בא לישון בלילה שלפני כן בבית המוקד, וכולם ישנו שם כשבגדיהם מתחת לראשיהם. הכהנים שקמו לשמור לא חגרו את אבנטיהם. ויתכן שאף לא הניחו את אבנטיהם תחת ראשיהם כלל, שהרי לא היו צריכים אותם בשעת השמירה, אלא הניחום במקום אחר, וחגרו אותם רק למחרת בזמן עבודתם.

שמירה בקטנים

מאיך הביא האב"ז ראייה ששמירה אינה עבודה, מקטנים שהיו שומרים - וקטנים פסולים לעבודה. מסכת תמיד (כו, ב):

פרחי כהונה איש כסותו בארץ. אמאי התם קרי להו רובים, הכא קרי להו פרחי כהונה? אמרי: אין, התם דלא מטו למעבד עבודה - קרי להו רובים, הכא דמטו להו למעבד עבודה - קרי להו פרחי.

ופירשו המפרשים (המפרש, רא"ש, רבנו גרשום והראב"ד) שהרובים הם קטנים פחותים מבני "ג.

הרמב"ם סתם ולא פירש בני כמה היו הרובים, לכן אפשר לומר שהיו פחותים מכ' אך גדולים מ"ג, וראויים לעבודה, וכן כתב המשנה למלך. לדעתו, מכאן הוכחה שהשמירה היא עבודה. אך יש להעיר על דברים אלו:

א. הכסף משנה פירש בדעת הרמב"ם כרוב הראשונים, שהרובים היו פחותים מ"ג.

ב. גם לדעת המשנה למלך שהיו גדולים מ"ג הרי היו פחותים מ'כ', והרמב"ם בהלכות כלי המקדש פ"ה הלכה טו כתב:

כשיגדל הכהן ויעשה איש הרי הוא כשר לעבודה, אבל אחיו הכהנים לא היו מניחין אותו לעבוד במקדש עד שיהיה בן עשרים שנה ואינו נכנס לעזרה לעבודה תחלה אלא בשעה שהלויים אומרים שירה.

אם כן, לכתחילה לא היו הרובים ראויים לעבודה, ואם שמירה היא עבודה איך התירו להם לשמור לכתחילה? מוסיף הרמב"ם בהלכה טז:

אין הכהן עובד תחלה וכן כהן גדול אינו עובד תחלה עד שיביא עשירית האיפה משלו ועובד בידו שנאמר זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו לה' ביום המשח אותו ואם עבד קודם שיביא עשירית האיפה וכן כהן גדול שעבד בכהונה גדולה קודם שיביא עשירית האיפה עבודתו כשירה.

אם היה אסור לרובים לשמור לפני שיביאו מנחת חינוך, ולפני כ' לא הניחום להביא מנ"ח, כיצד שמרו? אלא על כרחך שמירה אינה עבודה. ועיין במשנה למלך (בית הבחירה פ"ח ה"ה) שהקשה על המפרשים שהרובים היו פחותים מ"ג, הרי הם אינם בני מצווה, ואיך התקיימה בהם מצוות שמירת המקדש?

על כן יש לומר כמו שכתב בעל הבאר שבע (למסכת תמיד שם) שהרובים לא שמרו לבד, אלא סייעו לפרחי הכהונה שהיו גדולים מהם לשמור. כך גם לעניין עבודה, י"ל שבאמת שמירה היא עבודה, הקטנים רק סייעו לשמירה, ואינם נחשבים בכך כעובדי עבודה. באמת, העבודה אינה חובה אישית על כל כהן וכהן, אלא על הציבור כולו. כמו שכתב בית הלוי לעניין אכילת קדשים, שגם הקטנים הצטרפו לגדולים באכילת קדשים, וכיוון שהקרבן נאכל התקיימה המצווה כהלכתה. כך גם בשמירה, עיקר השמירה היה מוטל על הגדולים, והקטנים רק סייעו בידם. כן מצינו באיש הר הבית שהיה מחזר על כל משמר ומשמר וכל משמר שאינו עומד, וניכר שהוא ישן, חובטו במקלו ורשות בידו לשרוף את כסותו (מדות א, ב), ומסתמא שאיש הר הבית שהיה האחראי על השמירה היה גדול. מכאן שעיקר השמירה נעשה בגדול, והקטנים היו רק מסייעים.

ישנו גם הכרח לומר כן. הרי לא יתכן שמסרו את כל השמירה בידי קטנים, שהרי המוסר פקדון לחרש, שוטה וקטן נחשב לפושע! א"כ, יש מקום לומר שהשמירה היא עבודה, לא רק לדעת הרמב"ם, אלא גם לדעת הרא"ש ויתר הראשונים. בכל זאת הוכחה אין מכאן.

משמרות כהונה ולויה

האבנ"ז נוטה לאסור את השמירה בזה"ז מסיבה נוספת, כיוון שאין היום כהן ולוי המכיר את משמרתו. כל אחד חייב לשמור רק במשמרו, ומי ששמר במשמר לא לו - חייב מיתה, כמו שמצינו במשורר ששיער.

בספר משכנות לאביר יעקב לרמ"ם (ר' משה מעשיל מירושלים, שהוא גם השואל באותה תשובה של האבנ"ז) דוחה סברה זו, וסובר שאי אפשר לדמות משורר ששיער, שעבר מתפקיד לתפקיד, לשוער שעבר ממשמר למשמר באותו תפקיד.

עוד יש לומר, שבזמן הזה שאין בכלל משמרות, אין ממילא מעבר ממשמר למשמר. כשם שלוי זה אינו מכיר את משמרתו, כך גם לוי אחר אינו מכיר אותה. נמצא שאין אדם שומר במשמר אחר. לכל היותר הוא שומר ללא משמר כלל, ומניין לנו שחייב על כך מיתה?!

הרמ"ם מציע שהשומרים יהיו זקנים שאינם חייבים בשמירה מצד הדין, ולא יעברו בכך על שינוי משמרתם, שהרי אין להם משמר. לענ"ד, הצעה זו צ"ע, כיוון שמסתבר שגם זקנים ששמרו במשמר מסוים, שייכים עדיין לאותו משמר. כמו כן מסתבר שהקטנים ששמרו היו שייכים למשמר בית אבותם, ק"ו זקנים שהיו כבר במשמר זה בעבר (אע"פ שבפועל אין היום שמירה, אם אנו מניחים שהמשמרות עדיין קיימות באופן עקרוני היום, כל לוי שייך לעולם לאותו משמר, ואסור לו להחליפו). לענ"ד יש להביא ראיה שיותר לשנות ממשמר למשמר מרש"י במסכת תענית (ז, א):

רבי אומר: אומר אני כהן אסור וכו' - כלומר, אי חיישינן לשמא יבנה - יהא אסור לעולם, אפילו המכיר משמרתו ומשמרת בית אבותיו, דחיישינן שמא ישתנה סדר משמרות, ושמא יעבדו כולם לחנוכת הבית בבת אחת, ונמצא זה צריך לעבוד. אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו, דהוי כמה שנים שלא חזרה בירה, וקלקלה זו תקנתו לשתות יין בהדיא, ולשמא יבנה לא חיישינן.

משמע מרש"י שכאשר יש צורך מוסיפים למשמר הקיים שומרים ממשמרות אחרות. וכן מצינו בתענית (כז, א):

אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: משה תיקן להם לישראל שמונה משמרות. ארבעה מאלעזר וארבעה מאיתמר. בא שמואל והעמידן על שש עשרה, בא דוד והעמידן על עשרים וארבעה, שנאמר: בשנת הארבעים למלכות דויד נדרשו וימצא בהם גבורי חיל ביעזיר גלעד. מיתבי: משה תיקן להם לישראל שמונה משמרות, ארבעה מאלעזר וארבעה מאיתמר. בא דוד ושמואל והעמידן על

עשרים וארבע, שנאמר: המה יסד דויד ושמואל הראה באמונתם! הכי קאמר: מיסודו של דוד ושמואל הרמתי העמידום על עשרים וארבע... תנו רבנן: ארבעה משמרות עלו מן הגולה, ואלו הן: ידעיה, [חרים], פשחור, ואימר. עמדו נביאים שביניהם וחלקום והעמידום על עשרים וארבעה. בללום ונתנום בקלפי, בא ידעיה ונטל חלקו וחלק חבריו - שש. בא [חרים] ונטל חלקו וחלק חבריו - שש, וכן פשחור, וכן אימר. וכן התנו נביאים שביניהם, שאפילו יהויריב ראש משמרת עולה - לא ידחה ידעיה ממקומו, אלא ידעיה עיקר ויהויריב טפל לו.

אמנם אפילו לדעה שבחנוכת הבית כל המשמר מצטרף כמשמר שלם למשמר אחר, וכן בחלוקות שעשו שמואל, דוד, עזרא ונחמיה, כל בית אב נשאר בשלמותו, אלא שצירפו אותו למשמר אחר - יחיד אסור לו לעבור ממשמר למשמר. אעפ"כ מצינו שגם יחידים יכולים להצטרף למשמר אחר בשעת הצורך, כגון ברגלים, שהתורה עצמה אמרה: "ובא בכל אות נפשו אל המקום אשר יבחר ה' ושרת שם בשם ה' א-להיו ככל אחיו הלוויים העומדים שם לפני ה'". יתכן שזאת גזרת כתוב המיוחדת לרגלים בלבד, מיהו יש לומר שלא רק ברגלים, אלא בכל שעת צורך, כגון בחנוכת הבית וכן בזמן הזה, שאין לך לוי המכיר את משמרתו, אף זו שעת הצורך, וצ"ע.

נראה, שמכאן ואילך יש לדאוג לכך שלפחות בתי אב ישמרו ביחד כדי שיחידים לא יעברו ממשמר למשמר. אך בית אב שלם, המועבר ממשמר למשמר לית לן בה. (דחוק לומר שבית האב המקורי שהיה בימי דוד ושמואל הוא שישמור ביחד, שהרי כיום א"א לזהות את בית האב המקורי. כאשר יבוא אליהו ויודיע לכל אחד לאיזה בית אב ולאילו משמרת הוא שייך, יתברר בודאי לצערנו שבאורך הגלות והצרות הרבות שעברו על עם ישראל, יהיו בתי אב שלמים יותר ואחרים ששלמים פחות, ויצטרכו לחלק את המשמרות מחדש ולהעביר בתי אב ממשמר למשמר. א"כ, גם היום אין איסור לקבוע את סדרי השמירה לפי בתי אב קיימים, וכשיבוא אליהו הוא יקבע מחדש יחד עם משיח צדקנו את חלוקת המשמרות לצורכי עבודת המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן.)

ה'כלי חמדה' לפרשת קורח כותב שמשורר הבא רק לסייע באופן זמני לשוער, ואח"כ חוזר לשירתו, הוא שחייב מיתה. אך משורר העוזב את שירתו ומצטרף דרך קבע לשוערים - פטור. כן מסתבר, וכי מה יעשה משורר שנפסל בקולו ולא יכול להמשיך ולשורר? מן הסתם היה מצטרף לשוערים. וכן מי שנולד לבית אב של משוררים אך לא ניחן בכשרון מוסיקלי, אין לו שמיעה טובה ומזייף בשירתו, האם חייב להיות משורר?! מסתבר שהפכוהו לשוער. א"כ, בשעת הצורך מותר למשורר להיות שוער.

בשׁו"ת 'משיב דבר' חלק ד סי' יא סבר השואל כהאבנ"ז שאסור לעבור ממשמר למשמר, והנצי"ב משיב לו:

אבל עיקר דברי מעלתו שי' טעות במח"כ, ואין שום איסור לכ"ע, לא מבעיא לדעת הרמב"ן בס' המצוות (סי' לו) שאין מצווה לחלק במשמרות, וכ' שגם הרמב"ם חזר בו בחבורו, ומה שדחק במג"א באות ב' אין בהם טעם, ואפילו לדעת הרמב"ם בספר המצוות שמצות עשה שיהיה משמרות, ולא יד הכל מעורבת יחד, מ"מ אין הפירוש שאסור לבעל משמר אחר לעבוד ברשות אותו משמר, אלא שאין זכות למשמר אחר בעבודה, ויד אותו משמר למחות בו, וזה אמת וברור, וכבר הוכיח הרמב"ן מתוספתא, שהיו כמה כהנים שלא היו בכלל המשמרות, ומ"מ היו מגדילין ברשות בעלי משמר שנמכר להם הזכות, כלשון הכתוב לבד ממכריו על האבות, וקרא הוא בספר שמואל א דכתיב בבני עלי, שיבא לפני הכה"ג ויאמר ספחני נא אל אחת הכהנות לאכול פת לחם. וע"כ הכוונה שלא יזכו להיות נמנים במשמר, ומ"מ יבקש מהן גדול לזכות באיזה עבודה, כדי שיזכה באכילת קדשים שתלוי בעבודה כדאיתא בסוכה (דף נו), הא מיהא לכ"ע אין אסור לכהן לעבוד שלא במשמרו, אם רק לא ימחו בו כהני המשמר, ומשום הכי איתא ביומא (דף ו, ב) דלמ"ד טומאה דחוויה היא בציבור מביאים טהורים מבית אב אחרוני, אע"ג דאפשר להקריב בטומאה, מ"מ כיוון שדחוויה היא ומצווה להקריב בטהרה, טוב יותר מבית אב אחר, אלמא שאין בזה איסור.

ובהמשך דבריו שם הוא מתייחס גם להגדרת השמירה כעבודה וכותב:

לו יהיבנא ליה דעתיה בעבודת הכהונה, לא נכלל שמירת המקדש בזה, שאינה עבודה כלל, ומצווה זו מוטלת על הכהנים והלויים ביחד, כמבואר בלשון הרמב"ם הלכות בית הבחירה פ"ה, ושמירה זו מצותה כל הלילה והשומרים הם הכהנים והלויים וכו', ואם בטלו שמירה עוברים בלא תעשה וכו', הרי שאינה עבודה כלל, והרי זה כברכת כהנים.

כך כתב גם בספר 'משכנות לאביר יעקב' בשם האדר"ת, שמן הראוי להעמיד שומרים למקדש בזמן הזה, כי המשמרות אינן עוברות בירושה. אולי כוונתו לומר שמי שאינו יודע את משמרתו לא פטור מהמצווה המוטלת עליו, ולמרות שעפ"י דיני הירושה עליו לשרת לכתחילה במשמרת אבותיו, אך כיוון שאינו יודע את משמרתו, עליו לשרת בכל משמר שהוא. יש להוסיף שגם אם היה איסור לשרת במשמר אחר, מצוות השמירה שהיא מצווה ציבורית דוחה איסור זה. בפרט כאשר המצווה עלולה להתבטל כליל כתוצאה ממצב זה.

מסקנה

לדעת רוב הפוסקים מותר להעמיד משמרות על הר הבית בזמן הזה, אם משום זכר למקדש, ואם בכדי למנוע מטמאים להיכנס למקדש בטומאה (לצערנו אין ביכולתנו למנוע כיום כניסת זרים למקומות האסורים בהר הבית והעזרות, אך לו יכולנו היינו חייבים למנוע זאת מהם). בפרט כאשר השמירה יכולה להעשות כיום רק מחוץ להר הבית, ואינה דומה כלל לשמירה שהייתה בזמן המקדש, ואינה עבודה כלל.

הגרי"ז סגל (צמח יהודה ח"ב סי' כב) הציע כהידור נוסף, שהשומרים יכוונו במפורש שאינם מתכוונים לקיים בכך את דין השמירה האמור בתורה. כפי שראינו, מיקום השמירה, צורתה ומטרתה בזה"ז, מסייעים לכוונה זו.

לעניות דעתי, מן הראוי להציב כיום משמרות קבועים ליד שערי המקדש מסיבה נוספת, עפ"י האמור במסכת סוכה (מא, א):

מנא לן דעבדינן זכר למקדש? אמר רבי יוחנן: דאמר קרא: 'כי אעלה ארכה לך וממכותיך ארפאך נאם ה' כי נדחה קראו לך ציון היא דרש אין לה', דורש אין לה - מכלל דבעיא דרישה.

נראה שמקורה של הלכה זו, לדרוש את מקום המקדש גם בחורבנו, הוא הפסוק: "לשכנו תדרשו" (דברים יב, ה) ופירש הרמב"ן:

וטעם לשכנו תדרשו - שתלכו לו מארץ מרחקים ותשאלו אנה דרך בית השם, ותאמרו איש אל רעהו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב (ישעיה ב, ג), כלשון ציון ישאלו דרך הנה פניהם (ירמיה נ, ה). ובספרי (ראה ח): 'תדרשו' - דרוש על פי הנביא. יכול תמתין עד שיאמר לך נביא, ת"ל 'לשכנו תדרשו ובאת שמה'. דרוש ומצא ואח"כ יאמר לך נביא, וכן אתה מוצא בדוד וכו'.

אולי לכך התכוון ישעיהו בנבואתו (ישעיהו ב, ו):

על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה לא יחשו המזכירים את שמי.

